

Odvetništvo v Sloveniji 1918-1941

JELKA MELIK

Arhivi hranijo številne dokumente o odvetnikih. Tovrstno arhivsko gradivo najdemo v zelo raznovrstnih fondih, od pravosodnih vse do privatnih. Za arhiviste torej ne bo odveč nekaj podatkov o odvetnikih, njihovi dejavnosti, organizaciji in vplivu na družbo.

Po koncu I. svetovne vojne in razpadu Avstro-Ogrske so večina Kranjske, Spodnja Štajerska, majhen del Koroške in Prekmurje (slovensko ozemlje na Ogrskem) postali del nove države - Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS), pozneje, od leta 1929 Kraljevine Jugoslavije. Slovenci so dobili svoje višje deželno sodišče v Ljubljani, vrhovno in kasacijsko sodišče pa je bil poseben oddelek Stola sedmorice v Zagrebu na Hrvaškem vse do konca leta 1939. V jugoslovanski Sloveniji je na področju odvetništva še naprej veljala avstrijska zakonodaja, v drugih predelih Jugoslavije pa so veljale ogrska, srbska, hrvaška in druge zakonodaje. Razlike med pravnimi ureditvami odvetništva niso bile majhne. Potreba po enotni zakonodaji je nastala že kmalu po nastanku nove države, saj se je pokazalo, da odvetniki iz Slovenije ne morejo zastopati svojih strank niti v Srbiji niti na Hrvaškem in obratno. Prav tako se je pokazalo, da bo pot do skupnega zakona zapletena in dolga zaradi velikih neenakosti tudi v gospodarskih in drugih družbenih razmerjih. Število odvetnikov po posameznih skupinah države je bilo zelo nesorazmerno, obstajale pa so tudi razlike v načelnih stališčih glede poklica odvetnika. Nekateri so trdili, da naše odvetništvo ne ustreza tistemu, ki ga poznajo nekatere zahodne države, v katerih se profesionalno pravno zastopništvo deli v dve kategoriji. Trdili so, da je pri nas odvetnik "sluga svojega klijenta, ne samo njegov pravni zastopnik, nego vedno bolj njegov agent za vse. Posledica je, da se v odvetniškem stanu zbirajo tudi elementi, ki se jako oddaljujejo od vzvišenih ciljev prave advokature in s svojim poslovanjem ponižujejo ugled stanu... Temu stališču se je ugovarjalo, da po zgodovinskem razvoju v naši državi take delitve nikjer ne poznamo; da bi taka delitev pri nas, kjer je narod navajen videti v advokatu svetovaleca in zastopnika v vseh pravnih vprašanjih katerekoli vrste, ne bi bila niti možna, niti praktična, ..." Prevladalo je drugo stališče. Kljub temu, da se je delo na novem zakonu začelo že na začetku dvajsetih let, je bil zakon sprejet šele leta 1929. Zakon o odvetnikih za kraljevino SHS je odvetništvo v celoti uredil. Določal je, da je odvetništvo poklic javnega reda, ki se pridobi z vpisom v imenik odvetnikov. Pogoji za vpis so bili praktično isti kot v prejšnjem avstrijskem zakonu: državljanstvo kraljevine

SHS; poslovna sposobnost (opravilna); končana pravna fakulteta; praksa; odvetniški ali sodniški izpit. Brez prakse in odvetniškega izpita so za vpis v imenik odvetnikov lahko zaprosili: državni pravobranilci, predsedniki okrožnih in trgovinskih sodišč, predsedniki in sodniki višjih sodišč, vrhovni državni tožilci in višji državni tožilci ter njihovi namestniki, pa tudi izredni in redni profesorji prava na univerzi. Vpis v imenik odvetnikov je bil dovoljen tudi sodnikom, državnim tožilcem in tajnikom višjih sodišč s sodniškim izpitom, ki so te funkcije opravljali vsaj pet let, vendar le-ti advokature niso smeli pet let opravljati v kraju, kjer so delovali kot sodniki, tožilci ali tajniki. Prosilec, ki mu je odbor advokatske zbornice odklonil vpis v imenik advokatov, je imel pravico do pritožbe na kasacijsko sodišče.

Tudi po tem zakonu je bila najpomembnejša naloga advokatov pomagati posameznikom s pravnimi nasveti in zastopati stranke pred vsemi sodišči, drugimi državnimi in samoupravnimi organi ter javnopravnimi telesi. Odvetnik je smel odkloniti zastopstvo brez navedbe razlogov in odpovedati že sprejeto zastopanje, vendar je bil dolžan stranko zastopati še trideset dni od dne, ko ji je vročil odpoved. Dolžnosti odvetnikov so bile predvsem: vplivati na pomiritev strank, med katerimi je nastal spor v pravnih razmerjih ali interesih, prevzeti zastopanje stranke, ki se ji mora po zakonu dati "zastopnik ubogih", in zastopanje stranke, ki sta ji že dva odvetnika odklonila zastopanje. Vsak odvetnik, ki je zastopal nasprotno stranko, ali ki je v isti zadevi posloval že kot sodnik, državni tožilec ali javni notar, je moral odkloniti zastopanje in pravno svetovanje. Odvetniki tudi niso smeli opravljati plačane državne ali druge javne oziroma privatne službe z izjemo službe honorarnega profesorja na univerzah ali honorarnega učitelja na strokovnih šolah, in prav tako tudi ne posla, ki ni bil v skladu s položajem, ugledom, častjo in neodvisnostjo odvetniškega poklica.

Celotna izobrazba odvetnika do vstopa v prakso je bila: štiri leta osnovne oziroma ljudske šole in osem let gimnazije ter končana juridična fakulteta. Slovenci so svojo univerzo dobili leta 1919. Študij na pravni fakulteti je bil urejen z vladno naredbo z dne 1. aprila 1920.¹ Trajal je najmanj osem semestrov. Zakon je za odvetnike zahteval petletno prakso. Prakso je bilo obvezno

¹ Naredba celokupne deželne vlade za Slovenijo o pravoslovnih in državoslovnih študijah in teoretičnih državnih izpitih na univerzi kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani. Uradni list deželne vlade za Slovenijo št. 48/172/1920.

opravljati eno leto pri rednem sodišču, tri leta pri odvetniku, eno leto pa lahko tudi pri državnem tožilstvu ali javnem notarju ali v administrativni službi. Odbor advokatske zbornice je vodil imenik odvetniških pripravnikov. Advokatski izpit so pripravniki opravljali pri Višjem deželnem sodišču v Ljubljani pred izpraševalnim odborom, sestavljenim iz predsednika in štirih članov. Dva člana sta bila odvetnika, izbrana izmed osmih kandidatov, ki jih je predlagala odvetniška zbornica, dva člana sta bila postavljena izmed sodnikov apelacijskega sodišča. Predsednik izpraševalnega odbora je bil predsednik pristojnega apelacijskega sodišča ali njegov namestnik. Advokatski izpit je veljal tudi kot sodniški izpit. Izpit je bil sestavljen iz dveh delov. Najprej je bilo treba opraviti pismeni in nato še ustni del. Kandidat je moral pokazati, da teoretično in praktično obvlada zakonske predpise materialnega in formalnega značaja s področja privatnega in kazenskega prava in da pozna administrativno pravo. Po razpadu Avstro-Ogrske je bila najprej 6. novembra 1918² izdana naredba, po kateri se je okoliš odvetniške zbornice Kranjske začasno razširil na vse ozemlje nove jugoslovanske Slovenije, nato pa je bila 19. decembra 1918³ izdana še naredba, s katero so bili vsi odvetniki in odvetniški kandidati, ki so prebivali in delovali zunaj območja nekdanje Kranjske, zdaj pa na slovenskem ozemlju Kraljevine SHS, pozvani do 23. januarja 1919 izposlovati vpis pri odvetniški zbornici v Ljubljani in zaprositi za izbris v Gradcu oziroma Celoveu. Kranjska odvetniška zbornica se je odslej imenovala ODVETNIŠKA ZBORNICA V LJUBLJANI. Sestavljena je bila iz celotnega števila advokatov, vpisanih v njen imenik. Advokatska zbornica je morala varovati ugled, čast in pravice odvetniškega stanu ter paziti, da so odvetniki opravljali svojo dolžnost. Delo je opravljala neposredno na skupščini ali posredno po odboru. Po sprejetju novega zakona o advokatih leta 1929 je bila z uredbo ustanovljena ADVOKATSKA KOMORA v Ljubljani za ozemlje višjega deželnega sodišča v Ljubljani. Zahtevana ustanovitev je bila izvedena bolj na papirju, ker je nova komora ohranila popolno kontinuiteto s prejšnjo zbornico. Zbornica je ob koncu leta 1918 štela 57 odvetnikov in 59 odvetniških kandidatov, decembra 1919 pa 153 odvetnikov in 64 odvetniških kandidatov. Število je od leta do leta naraščalo. Ko je zakon leta 1929 znižal pripravljalno dobo s sedem let na pet, se je število še povečalo. Ljubljanska zbornica je sprejela tudi večji del slovenskih odvetnikov iz nekdanje Primorske, ki so zapustili svoje ozemlje po italijanski zasedbi.⁴ Julija leta 1931 je advokatska komora štela že 250 članov

in 61 advokatskih pripravnikov,⁵ oktobra leta 1940, tik pred napadom Nemčije in Italije, pa je imela že 300 članov in 124 pripravnikov.⁶

Leta 1930 je bila ustanovljena **Zveza odvetniških zbornic kraljevine Jugoslavije**, z nalogo, "da koordinira in po potrebi koncentrira napore vseh zbornic v namenu zaščite pravic in interesov odvetniškega stanu, posebno njegove svobode in imunitete v izvrševanju poklica ter avtonomije njegove organizacije. Po tej zvezi je Odvetniška zbornica tudi članica mednarodne zveze odvetnikov."⁷

Zakon o advokatih (1929) je določal, da je odvetniški poklic neodvisen. Odvetnike je nadziral v prvi vrsti odbor advokatske zbornice, vrhovno nadzorstveno pravico pa je imel pravosodni minister. Izjemo, da so sodišča imela pravico vzdrževati red na obravnavah in izrekanje globe v civilnem in kazenskem postopku, je vključeval tudi ta zakon.

Ljubljanska Odvetniška zbornica je imela tri disciplinske senate. Disciplinske kazni so bile: pismeni ukor, denarna kazen, ustavev izvrševanja advokature do enega leta (pri pripravnikih: podaljšanje prakse in izguba pravice zastopanja, oboje največ za eno leto) in izbris iz imenika advokatov. O prizivu zoper odločitev disciplinskega sveta je odločalo kasacijsko sodišče. "Delo disciplinskega sveta se je v tej novi dobi silno pomnožilo. To je pripisovati razširjenju poslovnega prometa in odvetniškega dela, izredni pomnožitvi števila odvetnikov, naraščanju zastopstev revnih, naraščanju pravnih z negotovim izidom in pač tudi temu, da stranke pod raznimi vplivi za svoje neuspehe rade delajo odgovorne odvetnike. Upoštevati se pa morajo tudi današnje neugodne življenske razmere, ki se dotikajo tudi odvetnikov."⁸ Tako je bilo na primer v letu 1940 60 disciplinskih primerov.⁹

Kljub veliki podobnosti med staro avstrijsko in jugoslovansko odvetniško zakonodajo je prav gotovo zanimiva določba novega zakona: "Ženske smejo pridobiti pravico do advokature in to izvrševati." "Študija prava so se žene v Sloveniji lotile sorazmerno pozno. Ko smo že imeli številne zdravnice, profesorice, pa tudi inženirke in druge akademsko izobražene žene, so prve žene šele vstopale na pravno fakulteto."¹⁰ To je razumljivo ob dejstvu, da ženskam niso bile dostopne nobene službe, kjer se je zahtevala pravna fakulteta. Ženske so torej lahko delovale kot odvetnice od leta 1929 naprej in že istega leta je bila v advokatsko komoro vpisana prva ženska.¹¹ Pozneje, do začetka vojne, sta bili v advokatsko

² Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 384/1918.

³ Naredba poverjenična za pravosodje, Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 212/XXV/1/1918.

⁴ Spominski zbornik Slovenije (1939), str. 156-158.

⁵ Slovenski Pravniki XLV/1931, str. 352.

⁶ Slovenski Pravniki, LV/1941, str. 46.

⁷ Spominski zbornik Slovenije (1939), str. 156-158.

⁸ Spominski zbornik (1939), str. 158.

⁹ Slovenski Pravniki, LV/1941, str. 46.

¹⁰ Grosman (1968), str. 185.

¹¹ Ženski svet, IV/1929, str.

komoro vpisani še dve odvetnici. V tem času je bilo v splošnem težko dobiti mesto pripravnika pri odvetniku, zato so ženske opravljale prakso večinoma pri svojih očetih - odvetnikih.¹²

Odvetniki razen svoje stanovske organizacije, odvetniške zbornice, niso imeli svojega društva. Še naprej so delovali in zavzemali vodilna mesta v skupnem društvu vseh pravnikov "PRAVNIK". Omenjeno društvo je v novih razmerah predvsem izdajalo strokovni časopis in gojilo pravno znanost ter skrbelo za izdajo zakonov.

Ker se je po razpadu Avstro-Ogrske območje ljubljanske odvetniške zbornice razširilo na vso jugoslovansko Slovenijo in tudi po tej razrešitvi zajelo skoraj samo slovenske odvetnike, je odpadla potreba po bojih za uveljavljanje slovensčine pred sodišči. Tako je Zveza slovenskih odvetnikov izgubila svoj osrednji namen in se je oktobra 1920 razpustila.

Tudi v Jugoslaviji so lahko odvetniki nastopali pred vsemi sodišči. Tudi tu je civilni pravdni postopnik¹³ določal, da so morali stranke pred zbornimi sodišči vseh stopenj, z izjemo nekaj taksativno naštetih primerov, zastopati advokati. V kazenskih pravnih je bil zagovornik obvezen pri najhujših kaznivih dejanjih (pri katerih je bila zagrožena zaporna kazen nad pet let), obvezen pa je bil tudi za mladoletne, gluhe, neme in bolne obdolžence in kadar je bilo iz okoliščin razvidno, da je formalna obramba posebno potrebna. Tudi tu je obstajal "zastopnik ubogih". Tako je na primer advokatska zbornica v letu 1940 kar 873-krat imenovala zastopnike siromašnih za civilnopravne spore.

O gmočnem položaju odvetnikov nimamo veliko podatkov.

Zanimivo je poročilo, ki je bilo podano na redni glavni skupščini Advokatske komore v Ljubljani v letu 1940. "Tudi v preteklem letu je odvetniški stan mnogo trpel zaradi velike nezaposlenosti. To stanje traja že celo vrsto let. Nezaposlenost je nastopila zlasti v zadnjih dveh letih, skupščina svari mlade pravnike pred prevelikim optimizmom, ko se odločajo za odvetniški poklic, da ne bodo zamudili ugodnejših zaposlitvenih prilik drugod." Glede nagrad odvetnikom

je tudi tu veljalo, da je pravosodni minister z naredbo izdal tarifo za odvetniške storitve, ki so bile ocenljive. Vendar se s tarifo ni omejevala pravica svobodnega dogovora med odvetnikom in stranko.

Tudi v tem obdobju so slovenski odvetniki poleg poklica opravljali še številne kulturne in politične dejavnosti. Tako najdemo med njimi štiri pisatelje, dva univerzitetna profesorja in kar sedemnajst politikov, in sicer pet ministrov, dva bana, deset predsednikov statutarnih mestnih občin, tri poslance in dva senatorja.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE ANWALTSCHAFT IN SLOWENIEN 1918-1941

Der Beitrag setzt sich mit Gesetzesvorschriften auseinander, die die Tätigkeit der Anwälte, ihre Arbeitsweise, ihre Ausbildung, ihre materiellen Verhältnisse, ihre nebenberufliche Tätigkeit und die Organisationsformen ihres Zusammenschlusses in der Periode 1918-1941 regelten. In den slowenischen Archiven werden zahlreiche Dokumente über Anwälte aufbewahrt, die jedoch Bestandteil verschiedener Fonds sind. Deswegen ist ihre Kenntnis sowohl für Archivare als auch für die Benutzer von Bedeutung, zumal die Anwälte in verschiedenen Zeitabschnitten mehr oder weniger maßgebend auch das gesellschaftliche Leben im weiteren Sinne beeinflussen.

SUMMARY

THE LAWYERS' OFFICES IN SLOVENIA FROM 1918 TO 1941

The article deals with legal regulations which governed the activities of lawyers, their methods of work, education, wealth, the activities they did beside their profession, and the professional associations in which they organised in the period 1918-1941. The archives in Slovenia keep a lot of records concerned with lawyers, but they are kept in various files. Thus, the archivists and the users should be well acquainted with their work, particularly because the lawyers played an important role in public life in all periods.

¹² Grosman (1968), str. 186, 187.

¹³ Zakonik o sodnem postopanju v civilnih pravnih, Službene Novine kraljevine Srba, Hrvatstva i Slovenaca št. 179/LXXV/1929.